

ИНТЕРАКТИВНИТЕ МЕТОДИ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ

Катя Кирилова¹, Мария Казакова²

e-mail: katia.kirilova@unwe.bg, e-mail: maria_kazakova@unwe.bg

Резюме

Интерактивните методи в обучението са съществено важни за образователната система у нас и сериозно предизвикателство в учебния процес. Те са тясно свързани с приложението на технологиите, посредством които се предоставя образователна услуга, адекватна на своето време. В статията са представени резултати от проведено емпирично изследване за приложението на интерактивните методи в образователния процес, техните възможности и основни предизвикателства.

Ключови думи: образование, преподаване, интерактивни методи

JEL: A21

Увод

Динамичното развитие на дигитализацията в съвременната образователна система изисква предприемането на мерки за непрекъснати иновации и промяна в прилаганите подходи чрез използване на интерактивни методи на обучение. Очертаните тенденции в тази посока водят до интеграция на технологиите и съществена промяна в начините на преподаване и учене. Това е предпоставка за възникване на редица предизвикателства и добра възможност за развитие на потенциала, мисленето, интелекта, знанията, уменията и компетентностите на страните в образователния процес. „Идеята, концепцията за интерактивното обучение (интерактивните методи) често се възприема като нова и съвременна и антипод на т. нар. традиционно обучение. Всъщност не става дума за правене на избор между различни обучения, а за познаване на философско-методологическата база за реализиране на учебен процес и неговите процесуални характеристики. В този смисъл понятията „традиционно обучение“ и „интерактивно обучение“ се

¹ Доцент, доктор, катедра „Педагогика“, факултет „Приложна информатика и статистика“, УНСС, ORCID: 0000-0002-1975-3657

² Асистент, доктор, катедра „Педагогика“, факултет „Приложна информатика и статистика“, УНСС, ORCID: 0000-0002-2035-4717

възприемат като „еманация на различни подходи към образованието и обучението“ (Божилова, 2015).

Целта на настоящото изследване е да се проучат и анализират интерактивните методи на обучение в контекста на нарастващата дигитализация на образователната система, с фокус върху средните училища. По-конкретно, изследването си поставя следните задачи: 1) да се изясни същността на интерактивните методи на обучение и тяхното място в съвременния образователен процес; 2) да се проучат възможностите за приложение на интерактивните методи в средните училища; 3) да се идентифицират основните предизвикателства, свързани с внедряването и използването на интерактивни методи в обучението; 4) да се анализира влиянието на интерактивните методи върху развитието на потенциала, мисленето, интелекта, знанията, уменията и компетентностите на учениците. Разработката се фокусира върху опита и перспективите на учителите от средните училища, като по този начин се стреми да предостави задълбочен поглед върху практическото приложение на интерактивните методи в реалната образователна среда. Чрез анализа на събраните данни, изследването цели да допринесе за по-доброто разбиране на ролята на интерактивните методи в контекста на дигиталната трансформация на образованието и да предложи насоки за тяхното ефективно интегриране в учебния процес.

Методологията на изследването включва провеждане на онлайн анкетно проучване сред учители от средните училища в България. Извадката обхваща 77 учители с различен професионален опит, отразяващ както началния, така и прогимназиалния и гимназиалния етап. Анкетната карта съдържа 15 въпроса – затворени, полузатворени и отворени – фокусирани върху честотата, вида и ефективността на прилаганите интерактивни методи, както и върху основните затруднения при тяхната употреба. Събраните данни са обработени, а резултатите са представени графично с интерпретация и анализ. Очакваните резултати от извършеното авторово проучване имат за цел да изяснят същността, възможностите за приложение и основните предизвикателства на интерактивните методи в средните училища. Ограничение на изследването: в проучването участват само учители от средните училища.

Характеристика на интерактивното обучение

Изключително важна е целта на интерактивното обучение и възможностите, които осигурява на обучаемите. „То дава на обучаваните: свободни избори на партньори и средства, на темп за работа, на не малка част от учебно съдържание, на организация, осигурява емоционален комфорт и се явява предпоставка за мотивация“ (Георгиева, 2013). Освен редица възможности, които предоставят интерактивните методи, тяхното приложение

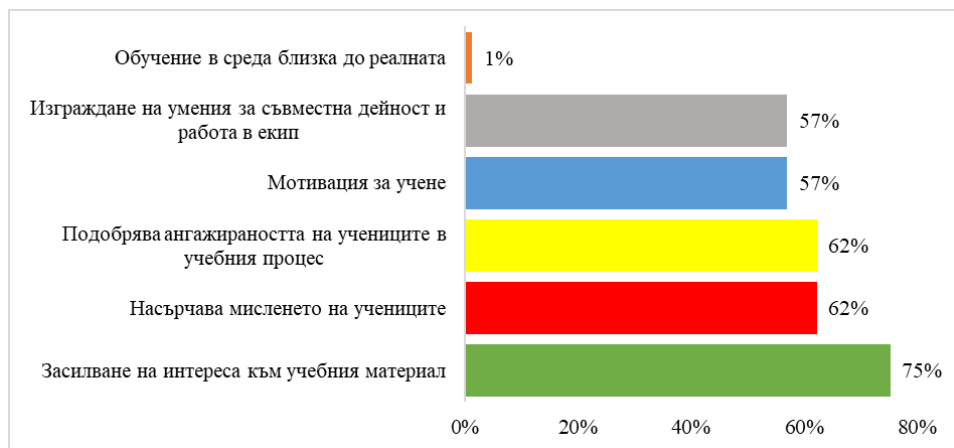
е съпътствано и с редица предизвикателства в образователната среда. „Предизвикателство за учителя е да улови вниманието и да предизвика интерес у учениците към учебния процес и ученето, да стимулира самостоятелната им познавателна дейност и да остави трайно впечатление у тях. Нетрадиционните форми на обучение, които често се приемат за иновативни, стимулират учениците към себепознание и изява и към познавателната им активност“ (Бояджиева, Великова, 2021). В тази връзка други автори посочват, че „сериозна трудност в приложението на интерактивното обучение е разбирането на неговата същност и на конкретните дейности, които трябва да се извършат за определено време и с определена цел. При отсъствие на ясни указания настъпва дидактическо напрежение, което намалява ефективността на работата. Причината е предимно в неправилно разбраната теоретична основа, което се дължи на субективния опит и знания на тези, които я прилагат“ (Костова, Владимирова, 2011). Според Я. Тоцева „сред факторите, които предопределят готовността на бъдещите учители да работят с интерактивни образователни технологии можем да посочим: равнище на информационна и компютърна грамотност, наличие на подходящи образователни програми и продукти, стремежа им към професионализиране и усъвършенстване и на последно място мотивацията да творят иновации“ (Тоцева, 2016). Авторите постановки показват важността на интерактивните методи и значението, което те оказват в образователния процес. „В днешно време хората ценят способността за бърза ориентация и наличието на умения за посрещане на нови предизвикателства, които могат да овладеят най-успешно в хода на едно интерактивно обучение. Знанията отдавна не са самоцел, а само основа за овладяване на нови, практически приложими умения и компетентности“ (Тоцева, Динчийска, 2009).

Емпирично проучване сред учителите в средното образование за нагласите, мнението и използването на интерактивните методи

За целите на настоящата разработка е проведено емпирично проучване за установяване разбирането и прилагането на интерактивните методи на преподаване, като се акцентира на предизвикателствата и възможностите, които те предоставят в образователната среда. Проучването е осъществено сред 77 учители от средните училища посредством онлайн анкетна карта. Най-голям брой учители взели участие в анкетата са на възраст от 41 до 50 години (31,2%), следвани от учителите на възраст 31-40 години (27,3%) и 51-60 години (23,4%). Най-малък брой са учителите под 30 год. (13,0%) и над 61 год. (5,2%). Обхванати са учители от различни етапи на обучение, а именно: начален етап – 40,3% от анкетираните, прогимназиален етап – 51,9%, а в

гимназиален – 42,9%. Респондентите обхващат всички възрастови групи, като част от учителите преподават в повече от един етап на обучение. Това е възможност за обективна преценка относно възможностите и предизвикателствата от приложението на интерактивните методи в образованието.

По отношение на основната цел на интерактивните методи резултатите са представени на фигура 1.

Източник: Авторско проучване

Фигура 1: Цел на интерактивните методи

Приложението на интерактивните методи се обуславя от осмисляне на целта и очакваните резултати при използването им в учебния процес. Засилване интереса към учебния материал е целта, към която се стремят най-голям брой от анкетираните учители. Насърчаване мисленето на учениците и подобряване на тяхната ангажираност в учебния процес е целта посочена от 62% от анкетираните, а 57% се стремят към мотивиране на учениците и също толкова към изграждане на умения за съвместна дейност и работа в екип. Тези резултати ясно показват, че интерактивните методи на преподаване предоставят възможност за постигане на ефективен учебен процес посредством ангажиране на учениците, съвместна работа и насърчаване на тяхното критично мислене.

От съществено значение за резултатите от обучението е честотата на използване на интерактивните методи в учебния процес (фигура 2).

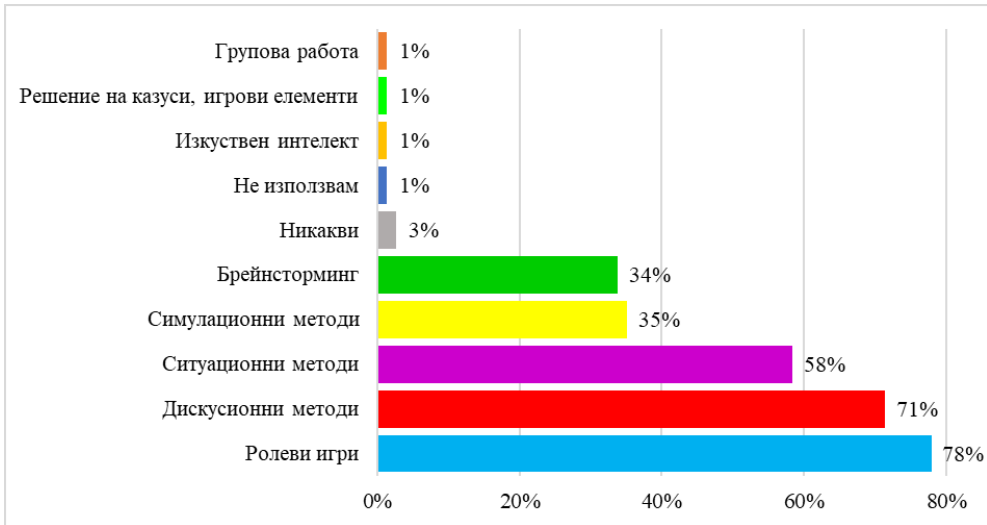

Източник: Авторско проучване

Фигура 2: Честота на използване на интерактивни методи

Приложението на интерактивни методи е възможност, но и предизвикателство пред участниците в учебния процес. Както се вижда от фигурата най-голям брой учители 53% използват интерактивни методи в зависимост от учебния материал, а 30% винаги използват интерактивни методи. Приложението на този тип методи е съобразено с напредъка на учениците при 13% от анкетираните учители. Тези резултати поставят редица въпроси за това какви интерактивни методи се прилагат в учебния процес и в кой етап на обучение, необходимо ли е предварителна подготовка или специализирано обучение на преподавателите, съобразени ли са методите с възрастта, етапа на обучение, възможностите, интересите на всички участници в процеса на обучение. Интерактивните методи не се използват само от 4% от анкетираните, което е много нисък процент в сравнение с останалите участници в анкетата. Това показва необходимостта от приложението на интерактивни методи и възможностите, които те предоставят за усвояване на учебното съдържание.

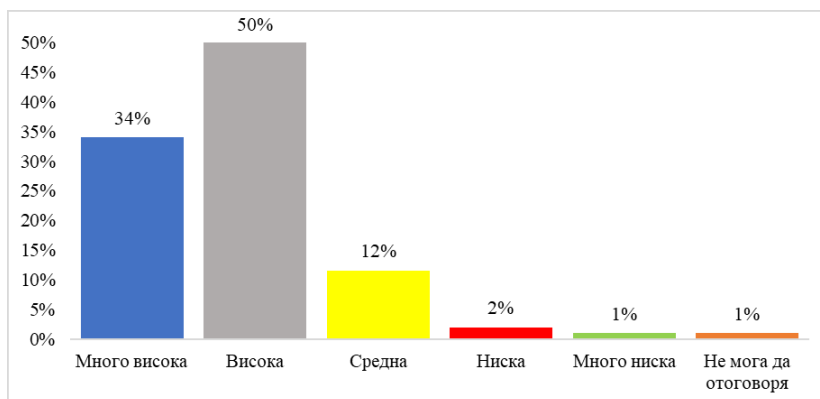
Предвид получените резултати интерес представлява вида на интерактивните методи, които се използват в учебния процес (фигура 3).

Източник: Авторско проучване

Фигура 3: Видове интерактивни методи

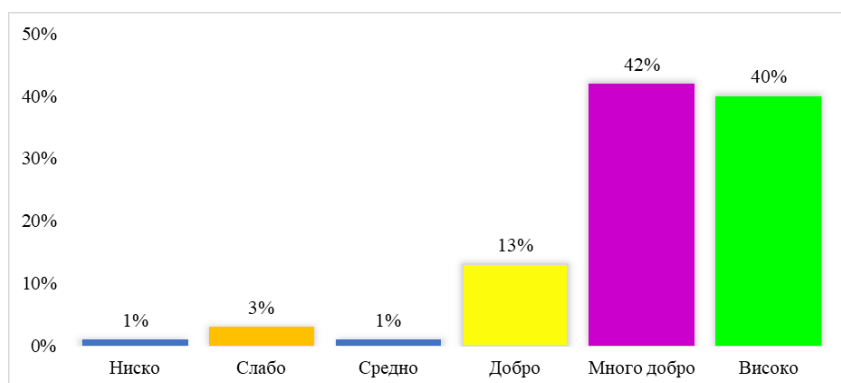
Както се вижда от фигурата, най-използваният интерактивен метод са ролевите игри. Според някои автори „Ролевата игра е ситуационен метод, който има за цел формиране на умения за вземане и изпълнение на правилни решения в закономерна последователност, съобразно описанието на ситуацията“ (Тоцева, Динчийска, 2009). Интерактивните методи, използвани от 71% от анкетираните, са дискусионните методи, а ситуационните методи се използват от 58%. По-нисък е процентът на учителите, които преподават посредством симулационните методи (35%) и брейнсторминг (34%). Най-малко са учителите, които използват изкуствен интелект, решение на казуси, игрови елементи, групова работа. От изключителна важност е да бъде подбран правилният метод за постигане на очакваните и предварително поставени цели. Той следва да е съобразен с редица условия и характеристики на учебната среда и участниците в нея, за да се постигне подобряване на знанията и уменията на учениците. Степента на подобряване на знанията и уменията на учениците посредством интерактивни методи е показана на фигура 4.

Източник: авторско проучване

Фигура 4: Степен на подобряване на знанията и уменията на учениците чрез интерактивни методи

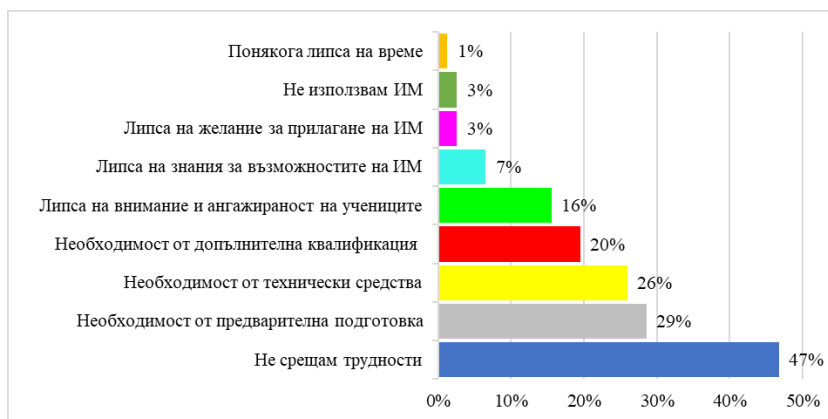
Приложението на интерактивни методи на преподаване подобрява знанията и уменията на учениците във висока и много висока степен. Използването на конкретни методи и тяхната насоченост са едно от основните предизвикателства за успешен подбор и постигане на конкретни резултати. Основно изискване в тази посока е те да са съобразени с възможностите и възрастта на децата, и в съответствие с изучаваната тематика. Влиянието, което оказват интерактивните методи върху учебния процес е изключително важно, тъй като те предоставят добри възможности за качествено обучение, мотивиране на учениците, критично мислене, екипна работа, насоченост и съсредоточеност, необходими за придобиване на знания и формиране на ефективни умения за постигане на високи резултати (фигура 5)

Източник: Авторско проучване

Фигура 5: Оценка за необходимостта от интерактивни методи в учебния процес

Оценката, която дават анкетираните за необходимостта от използването на интерактивни методи в учебния процес е висока – 82%. Тази необходимост осигурява на учителите добра възможност за избор на подходящи методи в конкретна ситуация с цел постигане на ефективен и качествен учебен процес. Високата оценка е предпоставка за интеграция на интерактивните методи в образованието и основно предизвикателство пред участниците в него. Ниска оценка относно необходимостта от използване на интерактивни методи дават само 5%, като липсват учители посочили най-ниската оценка. Тези резултати са доказателство за ролята и значимостта на интерактивните методи в образованието, но и за предизвикателствата и трудностите, които е възможно да бъдат срещнати в този процес. В тази връзка на фигура 6 са представени трудностите, които срещат учителите при приложение на интерактивните методи.

Източник: Авторско проучване

Фигура 6: Трудности при използването на интерактивни методи

Проведеното емпирично проучване показва, че 47% от учителите не срещат трудности при използването на интерактивни методи на обучение. Това е резултат от предоставените им възможности за избор на подходящи интерактивни методи предвид различията в личностните и тематични характеристики. Основните трудности, които срещат учителите са свързани с необходимост от предварителна подготовка (29%), технически средства (26%) и допълнителна квалификация (20%). При 16% от анкетираните учители трудностите се свеждат до липсата на внимание и ангажираност на учениците, а за 7% е липсата на знания за възможностите на интерактивните методи на преподаване.

За целите на настоящата разработка интерес представляват технологиите и тяхната роля при прилагането на интерактивните методи в учебния процес (фигура 7).

Според 69% от анкетираните учители технологиите улесняват приложението на интерактивните методи, а според 23% без технологии е невъзможно използването на интерактивни методи. Тези данни са ясен показател за важността и значимостта на технологиите в образованието и тяхната роля в учебния процес. „Съвременните деца и младежи имат уникалната способност да използват едновременно няколко различни вида медии. Децата и младежите от така нареченото поколение Z – дигитално поколение, са обхванати в мрежата на новите медии и тя все по-силно се заплита около тях“ (Богданова, 2016).

Източник: Авторско проучване

Фигура 7: Роля на технологиите при прилагане на интерактивните методи

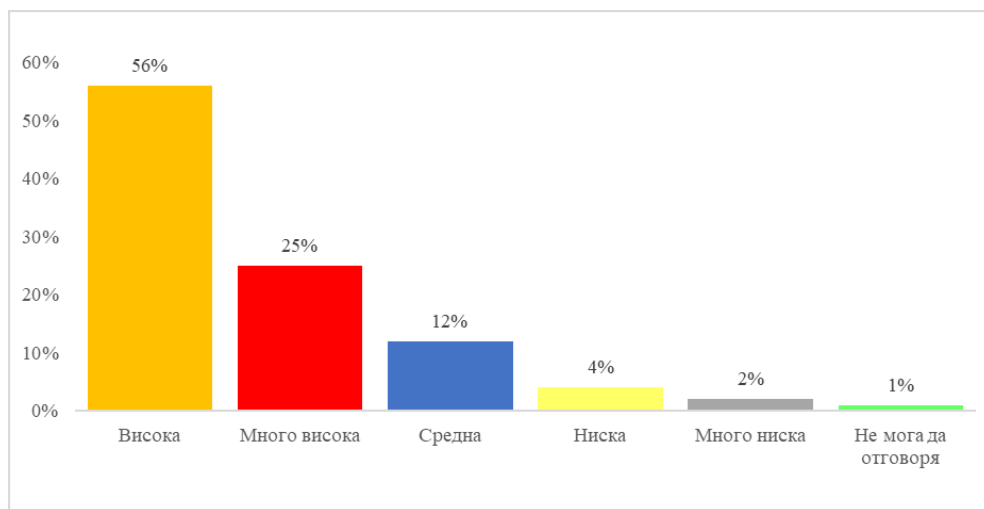

Източник: Авторско проучване

Фигура 8: Недостатъци на традиционните в сравнение с интерактивните методи на преподаване

Както се вижда от фигура 8 основният недостатък на традиционните методи на преподаване, в сравнение с интерактивните, е ниската ангажираност на учениците (57%). На второ място учителите поставят ограничаването на възможностите за изява на учениците (40%), следвана от ограничаване на възможностите за обратна връзка от учениците (35%). Традиционните методи ограничават използването на технологии според 33% от учителите. Най-малко са учителите, които считат, че те нямат недостатъци – 6%. Впечатление правят отговорите, посочени от някои учители, че при традиционните методи часът е скучен и еднообразен, активността е само от страна на учителите, а учениците бързо губят интерес. От всички 77 анкетирани учители, един посочва, че и двата метода имат своите предимства и недостатъци.

От съществено значение при анализа на интерактивните методи на обучение и техните възможности и предизвикателства е степента на влияние, което оказват при взаимоотношенията учител – ученик.

Източник: Авторско проучване

Фигура 9: Степен на положително влияние на взаимоотношенията учител-ученик

Фигура 9 показва, че интерактивните методи на обучение оказват положително влияние на взаимоотношенията учител – ученик. Участниците в анкетата определят степента на това влияние, като висока (56%) и много висока (25%). Положителните взаимоотношения имат важно значение за провеждането на ефективен учебен процес и придобиване на необходимите знания и умения. Според 12% от учителите интерактивните методи на преподаване оказват положително влияние на взаимоотношенията учител – ученик в средна степен, а според 6% степента е ниска. Предвид описаните резултати

и целите на интерактивните методи е видно, че тяхното приложение оказва положително влияние на анализираните взаимоотношения.

Резултатите от изследването показват, че 75% от анкетиранияте учители считат засилването на интереса към учебния материал за основна цел на интерактивните методи (фигура 1). Това потвърждава хипотезата, че иновациите в преподаването следва да бъдат насочени към повишаване на учебната мотивация. Освен това, 53% прилагат интерактивни методи в зависимост от учебното съдържание (фигура 2), което говори за адаптивност, но и за липса на системност. Особено важно е да се отбележи, че 47% от учителите не срещат трудности при използването на интерактивни методи, но същевременно 29% споделят за необходимост от предварителна подготовка, а 26% изпитват недостиг на технически средства (фигура 6).

Заклучение

Като основни недостатъци на интерактивните методи учителите посочват, че изискват много голяма ангажираност от страна на преподавателя и предварителна подготовка, срещат затруднения при поддържането на дисциплината в часа. В повечето случаи изискват технически средства, безпроблемна интернет връзка и по-дълго време за провеждане на часа. Според някои учители интерактивните методи нямат недостатъци, но са предизвикателство, защото изискват сериозна предварителна подготовка от страна на учителя и умение от негова страна да навигира процеса в класната стая.

На база резултатите от проведеното изследване, могат да се формулират следните основни препоръки относно възможностите за прилагане на интерактивни методи в образователните институции:

- Провеждане на обучителни семинари и програми за професионално развитие, фокусирани върху интерактивни методи на преподаване. Те трябва да включват практическа работа, наблюдения и обратна връзка за изграждане на увереност и компетентност на учителите.
- Инвестиции в технологични ресурси и материали, които подкрепят интерактивното преподаване. Това включва предоставяне на достъп до цифрови инструменти, софтуер и други образователни технологии, които улесняват съвместното обучение.
- Насърчаване интегрирането на интерактивни методи на преподаване в учебната програма чрез предоставяне на насоки и примери за добри практики. Това може да помогне за стандартизиране на подхода и да гарантира приложението на тези методи.
- Създаване на системи за обратна връзка както от ученици, така и от учители относно ефективността на интерактивните методи на преподаване.

даване. С това се цели непрекъснато подобряване и адаптиране на преподавателските практики.

- Мотивиране на учителите да разработят диференцирани стратегии за обучение, които да отговарят на индивидуалните потребности на учениците. Осигуряването на ресурси и подкрепа за тази диференциация цели да повиши ефективността на интерактивното обучение.

В резултат от анализа може да се направи извода, че интерактивните методи са сериозно предизвикателство, но и възможност за провеждането на ефективен учебен процес. Динамичното развитие на технологиите изисква бързи и навременни решения от всички участници в образователния процес. Необходимостта от предварителна подготовка и използването на технически средства са основните предизвикателства пред учителите. По време на учебния процес е важно да се комбинират различни методи чрез използване на иновативни средства за обучение, които предоставят възможности за придобиване на знания и умения в качествена образователна среда.

Използвана литература

- Богданова, Т. (2016). Дигиталните технологии и обучението на дигиталните младежи, Научни трудове на Русенския университет, 55(11), с. 21-25. (Bogdanova, T., 2016, Digitalnite tehnologii i obuchenieto na digitalnite mladezhi, Nauchni trudove na Rusenskia universitet, 55(11), s. 21-25).
- Божилова, В. (2015). Интерактивността в университетското образование и обучение, Годишник на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, факултет по педагогика, книга Педагогика, 108, с. 5-33. (Bozhilova, V., 2015, Interaktivnostta v universitetskoto obrazovanie i obuchenie, Godishnik na Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“, fakultet po pedagogika, kniga Pedagogika, 108, s. 5-33).
- Бояджиева, Н. & Великова, М. (2021). Приложение на иновативни методи в училищното образование, Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, факултет по науки за образованието и изкуствата, книга Педагогически науки, 114, с. 107-129. (Boyadzhieva, N. & Velikova, M., 2021, Prilozhenie na inovativni metodi v uchilishtnoto obrazovanie, Godishnik na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“, fakultet po nauki za obrazovaniето i izkustvata, kniga Pedagogicheski nauki, 114, s. 107-129).
- Георгиева, С. (2013). Интерактивното обучение – как и защо, Научни трудове на Русенския университет, 52 (6.2), с. 94-99. (Georgieva, S., 2013, Interaktivnoto obuchenie – kak i zashto, Nauchni trudove na Rusenskia universitet, 52 (6.2), s. 94-99).
- Костова, З. & Владимирова, Е. (2011). Интерактивно обучение: същност, трудности, теоретични основи и критични оценки, Стратегии на образо-

вателната и научната политика, 19 (3), с. 203-238. (Kostova, Z. & Vladimirova, E., 2011, Interaktivno obuchenie: sashtnost, trudnosti, teoretichni osnovi i kritichni otsenki, Strategii na obrazovatelната i nauchната politika, 19 (3), s. 203-238).

Тоцева, Я. (2016). Предизвикателствата на дигиталния свят към подготовката на учителите през XXI век, Юбилейна международна научна конференция Усъвършенстване на подготовката и квалификацията на педагогическите специалисти в съвременното образование“, Благоевград. (Totseva, Y., 2016, Predizvikelstvata na digitalnia svyat kam podgotovkata na uchitelite prez XXI vek, Yubileyna mezhdunarodna nauchna konferentsia Usavarshenstvane na podgotovkata i kvalifikatsiyata na pedagogicheskite spetsialisti v savremennoto obrazovanie“, Blagoevgrad).

Тоцева, Я. & Динчийска, С. (2009). Интерактивно обучение за възрастни, Велико Търново: Фабер. (Totseva, Y. & Dinchiyska, S., 2009, Interaktivno obuchenie za vazrastni. Veliko Tarnovo: Faber).

INTERACTIVE METHODS – CHALLENGE OR OPPORTUNITY

Assoc. Prof. Katya Kirilova, PhD

Department of Pedagogics

Faculty of Applied Informatics and Statistics

University of National and World Economy

e-mail: katia.kirilova@unwe.bg

Assist. Prof. Maria Kazakova, PhD

Department of Pedagogics

Faculty of Applied Informatics and Statistics

University of National and World Economy

e-mail: maria_kazakova@unwe.bg

Abstract

Interactive teaching methods are essential for the educational system in our country and a serious challenge in the learning process. They are closely related to the application of technologies, through which an educational service adequate to its time is provided. The report presents the results of an empirical study on the application of interactive methods in the educational process, their possibilities and main challenges.

Keywords: education, teaching, interactive methods

JEL: A21